

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЧИГРИН ІГОР ЮРІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
к.і.н., доцент

_____ І.В. Богінська
«_____» _____ 2021 р.

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:

Чарських І.Ю., доцент кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2021

АНОТАЦІЯ

Чигрин І.Ю. Сучасна система міжнародної безпеки. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено сучасну систему міжнародної безпеки та новітні загрози, що мають вплив не лише на окремі держави, але й на увесь світ в цілому. Встановлено, що система сучасної безпеки знаходиться у процесі змін, з урахуванням впливу на неї негативних чинників.

Ключові слова: безпека, загрози, виклики, організації, держава, протидія, могутність.

51 с. Бібліограф.: 62 найм.

ABSTRACT

Chygryn I. The modern international security system. Speciality 291 «International Relations, Public Communications and Regional Studies». Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

In the qualification (bachelor's) work the modern system of international security and the latest threats affecting not only individual states, but also the whole world. It is established that the system of modern security is in the process of change, taking into account the influence of negative factors on it.

Keywords: security, threats, challenges, organizations, states, resistance, power.

51 page. Bibliography: 62 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ «СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ».....	7
1.1 Основні характеристики та функції системи глобальної безпеки	7
1.2 Еволюція середовища системи міжнародної безпеки в постбіполярний період.....	14
РОЗДІЛ 2. НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ.....	25
2.1 Ядерна зброя як чинник нестабільності сучасної системи безпеки	24
2.2 Загрозливий вплив глобалізації та міжнародного тероризму на політичні та безпекові процеси	31
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ.....	37
3.1 НАТО як найвпливовіша організація в забезпеченні й підтриманні порядку та миру в світі.....	37
3.2 Роль ООН у протидії новітнім викликам сьогодення.....	41
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	46

ВСТУП

Актуальність даної роботи визначається тим, що, перехід від 20-го до 21-го ст. призвів до трансформації та глобальних змін безпекового простору. На світовій арені відбулися події, що виявили нові риси світового порядку та суперечливі тенденції, потужні виклики та загрози міжнародній безпеці. Процеси глобалізації впливають на світові політичні зміни. Все більше держав потребують створення та розвиток міжнародних інститутів на глобальному рівні. Розвиток країн тісно пов'язаний з формуванням сучасного простору безпеки та стабільності. Після завершення «холодної війни», Сполучені Штати Америки та Європейський Союз, як лідери впливу на світові процеси забезпечення безпеки, зіштовхнулися з загрозами нового типу, через що змушені модернізувати власну політику задля ефективного протистояння. Міждержавні механізми миру та безпеки, створені за часів біполярного світу, мусять протистояти принципово новим загрозам. Все більш активно відбувається злиття національно-державних та загальносвітових проблем. Це сприяє формуванню регіональних та глобальних систем безпеки. Однак, на сьогодні не існує єдиної системи міжнародної безпеки, яка була б здатна забезпечувати мир, враховуючи закони, правила та норми, вироблені в межах однієї загальної міжнародної організації чи наддержавної структури. В сучасному світі відбувається зміна співвідношення національної та міжнародної безпеки, а також роль воєнної сили та її взаємодія невоєнними засобами політики на міжнародній арені. Враховуючи умови формування сучасної системи міжнародної безпеки актуальним є дослідження питання щодо розвитку та формування чіткої стратегії міжнародної безпеки з урахуванням фундаментальних елементів глобальних проблем. Сьогодення показує, що держави намагаються тісно співпрацювати не лише для викорінення новітніх загроз, але й для їх передбачення. Досягнення стабільності безпеки можливе лише у випадку взаємодії держав-лідерів, міжнародних організацій та національних держав,

враховуючи постійні зміни, необхідно мати декілька варіантів розвитку подій та бути готовим до них.

Об'єктом дослідження виступає сучасна система міжнародної безпеки.

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку глобальної системи безпеки.

Географічні рамки дослідження охоплюють увесь сучасний світ.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 90-тих років ХХ ст. по сьогоднішній день. Нижня межа пов'язана з розпадом СРСР та виникненням постбіполярного періоду, за якого відбулися кардинальні зрушення в міжнародній безпеці, зміна зовнішньої політики провідних держав та функціонування міжнародних організацій. Кінцева межа обумовлена подіями, що відбуваються в сьогоднішній день.

Метою даної бакалаврської роботи є визначення перспектив та здійснення аналізу розвитку сучасної системи міжнародної безпеки у контексті епохальних змін та новітніх загроз.

Завдання дослідження:

- 1) Визначення факторів та сучасних тенденцій, що формують систему міжнародної безпеки
- 2) Виокремлення основних проблем, які впливають на розвиток безпекової системи
- 3) Аналіз ролі міжнародних організацій та трансформація їх політики
- 4) Оцінити вплив та роль найактуальніших загроз та можливих шляхів їх запобігання
- 5) Узагальнення основних пріоритетів та необхідних кроків задля створення ефективної стратегії міжнародної безпеки

Історіографічний огляд. У даній роботі були використані праці українських, російських та американських авторів, таких як : Абрамов В.І., Ситник Г.П., Смолянчук В.Ф., Глобальна та національна безпека[1]; Загурська-Антонюк В.Ф., Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу, 2020[16];

Максимчук В. О., Міжнародний тероризм як глобальна проблема сучасності та боротьба з ним[25]; Кравченко В., Давимука О., НАТО – Нові виклики старому Альянсу 2019[21]; Тимошенко Р. І., Федянович Д. Л., Аналіз практики проведення операцій НАТО з підтримання миру і безпеки, 2017[43]. З американських : Scobell A. (2017) China and North Korea. Bolstering a Buffer or Hunkering Down in Northeast Asia? RAND Corporation[58].

Методологічна основа дослідження включає загальнонаукові методи, зокрема – системний та структуровано-функціональний, метод класифікації, статистичний та емпіричний методи, історичний підхід, порівняльний аналіз, узагальнення та прогнозування.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що відбувається узагальнення особливостей системи міжнародної безпеки сьогодення; комплексний аналіз новітніх загроз, враховуючи ситуацію на міжнародній арені; відбувається спроба виокремлення основних засад для формування дієвої стратегії міжнародної безпеки.

Практичне значення полягає в тому, що протидія новітнім загрозам є основою для теоретичного аналізу та моделювання розвитку системи міжнародної безпеки. Відповідно результати дослідження, а також матеріали залучені до аналізу під час роботи, можуть бути використані для подальшого вивчення структури системи міжнародної безпеки, розроблення стратегії протидії новітнім загрозам та у розробці актуальних проблем міжнародної безпеки.

Структура. Данна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків й списку використаних джерел і літератури. Загальна кількість сторінок : 51

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ «СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ»

1.1. Основні характеристики та функції системи глобальної безпеки

У сучасному світі, в широкому сенсі, міжнародна безпека складається з комплексу політичних, економічних, екологічних, інформаційних, гуманітарних та інших аспектів. Міжнародна безпека у вузькому розумінні складається тільки з її воєнно-політичних аспектів. Залежно від масштабів виміру розрізняють національний, регіональний і глобальний рівні міжнародної безпеки. Така типологія пов'язана з найважливішими просторовими категоріями геополітичної теорії, до яких належать державна територія, геостратегічний регіон, геополітичний регіон і світовий геополітичний простір[1].

В традиційних визначеннях відзначено міжнародний контекст безпеки окремих держав і силові методи її забезпечення.

Як зазначено у Dictionnaire Diplomatique, який видає Міжнародна дипломатична академія в Парижі, написано: “Ідея міжнародної безпеки виражає притаманне кожному народу, кожній державі прагнення бути застрахованим на випадок агресії і базується на володінні державою гарантіями того, що вона не буде атакована, а у разі нападу, що отримає негайну та ефективну допомогу зі сторони інших держав[54].

В умовах міжнародної безпеки будь-яка держава здатна краще проводити власну політику, спрямовану на підвищення матеріального рівня життя людей та вільного розвитку особистості. Сучасна інтерпретація поняття "міжнародна безпека" ототожнюється з таким типом світового порядку, у якому визначальним принципом міжнародної безпеки є принцип незастосування військової сили для врегулювання міждержавних конфліктів.

На сьогодні, нажаль, ще відсутнє загальновизнане та достатньо чітке визначення поняття міжнародна безпека. Однією з причин цього є те, що практично на протязі всієї історії людства міжнародна безпека

окреслювалася військовою термінологією та зводилася до механізмів забезпечення миру і відсутності війни. Такий стан речей зберігався до розпаду біполярної системи міжнародних відносин та активізації процесів глобалізації і актуалізації проблематики глобальних викликів людства[49].

Найбільш класичними визначеннями міжнародної безпеки сьогодні є наступні: міжнародна безпека – це:

система міжнародних відносин, що базується на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та суперечок між ними за допомогою сили або погрози силою[33].

система міжнародних відносин, базована на дотриманні всіма державами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спорів між ними за допомогою сили чи її погрозою[35].

система міжнародних договорів та угод, що забезпечує збереження миру на основі визнання суверенітету, недоторканності кордонів та територіальної цілісності держав, відмови від застосування сили або її погрози у вирішенні міжнародних суперечок[11].

Широке використання поняття «безпека» одержало у США наприкінці 1940-х — на початку 1950-х років, коли цим терміном стали визначати комплексну сферу військово-громадських досліджень стратегії, технологій, контролю над озброєнням в умовах «холодної війни», коли проблема військового протистояння, особливо у новому ядерному вимірі, перетворилася на домінуючу сферу міжнародних відносин. Навчальні курси з міжнародної безпеки стали невід’ємною частиною університетських програм, а сама тематика перетворилася на центральний предмет досліджень великої кількості науково-дослідних центрів[9].

Новітні тенденції, що визначають магістральні напрями розвитку світового політичного процесу обумовили значне розширення категоріального апарату яким визначаються сучасні уявлення про міжнародну безпеку. Передусім, це значне розширення загроз планетарного

масштабу: природні катаклізми, гуманітарні катастрофи, техногенні загрози. З огляду на це сам концепт «міжнародна безпека» набув складної структури і виявився доповненим багатьма, принципово новими складовими, які тепер поєднують окрім воєнної, політичну, економічну, інформаційну, продовольчу, ядерну, антитерористичну, технологічну та інші види безпеки. Дані компоненти можуть виступати як в комплексі так і як окремі види міжнародної безпеки. З методологічної точки зору такий стан речей призвів до значного розширення інструментів пізнання концепту «міжнародна безпека» та значного послаблення їх силових методологій. Дослідження концептуальних основ міжнародної безпеки передбачає аналіз попередніх наробок та одночасного розгляду найбільш впливових методологічних шкіл сучасності, аналіз сучасного стану системи забезпечення міжнародної безпеки у площині практичних проблем світової політики[49].

Один з варіантів розуміння «міжнародної безпеки» може бути тривалий стан захищеності інтересів суспільства та держави від небезпек, що несуть собою загрозові наслідки власне для їх мирного існування.

Міжнародна безпека формується на основі національної безпеки окремих країн і народів, а також регіональної безпеки груп держав і регіонів світу, консолідується на рівні глобальної міжнародної безпеки з метою захисту і реалізації загальнолюдських інтересів, знешкодження загроз глобальній світобудові, які за своїми масштабами та впливом виходять за національні межі держав і здатні впливати на безпеку інших акторів[20].

І хоча термін "міжнародна безпека" був включений до словника міжнародних відносин приблизно 100 років тому, лише до недавнього часу міжнародна безпека розглядалася як явище, пов'язане з фактором військової могутності. Цей фактор характеризувався застосуванням військової сили або загрозою її застосування з метою усунення можливої агресії з боку держави або групи держав, створення військових союзів і в деяких випадках переслідування своїх особистих інтересів. Поступово фактор військової сили збагатив дипломатичні та інші політичні інструменти, які використовувалися

для обмеження масштабів військового протистояння, швидкого озброєння і можливості виникнення збройних конфліктів[52]. Корисним є проведення відмінностей між шістьма рівнями безпеки, кожен з яких визначається суб'єктами безпеки, які в той же час є жертвами пов'язаних з безпекою загроз на цьому рівні:

1. Безпека особистості (індивідуальна безпека).
2. Безпека соціальної групи, спільноти (безпека суспільства).
3. Безпека держави або "нації" (національна безпека).
4. Безпека регіону.
5. Безпека суспільства націй або того, що можна назвати "міжнародним суспільством ", що складається з усіх або більшості держав світу (міжнародна безпека).
6. Безпека земної кулі, тобто глобальна безпека [53]

Саму систему міжнародної безпеки можна визначити як свого роду компроміс між креативними факторами (інтереси держав, адаптаційні можливості тощо) та деструктивними факторами (також інтереси великих держав; внутрішня динаміка тощо), серед яких найбільшого значення набуває компроміс інтересів (креативне та деструктивне значення інтересів), що ґрунтується на політично-територіальному status quo (суб'єкти міжнародних відносин, просторова межа держави, особливості устрою та ідеологічні елементи), регулюваннях міжнародних відносин, а також на механізмах охорони безпеки (її моделей і способів їх реалізацій державами в тісному зв'язку з геополітичними передумовами). Ця система є порівняно стабільною, але з можливостями певної еволюції[59].

На сьогодні сфера міжнародної та національної безпеки є однією з ключових галузей діяльності будь-якої держави, предметом внутрішньополітичної боротьби, уваги громадянського суспільства, наукових досліджень. Це в свою чергу потребує обміркованого підходу до проблем національної та міжнародної безпеки з боку не тільки фахівців, а й найбільш широкого кола громадян. Завдяки цьому проблеми національної та

міжнародної безпеки стали частиною освітньої програми університетів. Отже, міжнародна безпека — це система міжнародних відносин, заснована на додержанні усіма країнами загальновизнаних принципів та норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань та розбіжностей між ними за допомогою сили або погрози. Принципи міжнародної безпеки передбачають:

- утвердження мирного співіснування як універсального принципу міждержавних відносин;
- забезпечення рівної безпеки для всіх держав;
- створення дієвих гарантій у військовій, політичній, економічній та гуманітарній сферах;
- недопущення гонки озброєнь у космосі, припинення всіх випробувань ядерної зброї та її повна ліквідація;
- безумовна повага суверенних прав кожного народу;
- справедливе політичне врегулювання міжнародної кризи та регіональних конфліктів;
- зміцнення довіри між державами;
- вироблення ефективних методів запобігання міжнародному тероризму;
- викорінення геноциду, апартеїду, проповіді фашизму;
- виключення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, відмова від економічних блокад та санкцій (без рекомендацій світового товариства);
- встановлення нового економічного порядку, який забезпечує рівну економічну безпеку всіх держав. Головними способами забезпечення міжнародної безпеки є:
 - двосторонні договори про забезпечення взаємної безпеки між зацікавленими країнами;
 - об'єднання держав в багатосторонні союзи;

– створення та участь у всесвітніх міжнародних організаціях, регіональних інститутах та структурах для підтримання міжнародної безпеки;

– демілітаризація, демократизація та гуманізація міжнародного політичного порядку, встановлення верховенства права в міжнародних відносинах. Залежно від масштабів проявів розрізняють:

- 1) національний;
- 2) регіональний;
- 3) глобальний рівні міжнародної безпеки[7]

Існує багато класифікацій загроз для внутрішньої національної безпеки.

Виділимо основні з них:

загроза світової ядерної війни;
 зростаючий розрив в рівні економічної спроможності;
 економічна і культурна відсталість країн Азії, Африки та Латинської Америки;
 проблема голоду і злиднів;
 обмеженість необхідних для подальшого економічного розвитку людства природних ресурсів;
 екологічні проблеми;
 наростаючі демографічні проблеми;
 негативні наслідки НТР;
 загострення проблеми міжнародного тероризму та екстремізму;
 поширенню наркоманії, алкоголізму та СНІДу;
 порушення прав людини;
 руйнування культурної спадщини і моральних цінностей[7]

Система загальної міжнародної безпеки включає в себе широкий комплекс політичних і міжнародно-правових засобів забезпечення безпекового стану на універсальному та регіональному рівнях. Серед них, зокрема, мирні засоби вирішення міжнародних суперечок та послуги посередництва. Крім загальної системи міжнародної безпеки, Статут ООН

передбачає можливість створення регіональних систем підтримки та забезпечення міжнародного миру. Статут ООН, відповідно до положення статті 52, не перешкоджає існуванню регіональних органів та угод для вирішення таких питань за умови їх сумісності з цілями і принципами Статуту[37].

Вхідні в систему міжнародної безпеки принципи і норми міжнародного права вказують на можливу нанесену шкоду безпеці однієї держави іншій. Серед них десять принципів, що мають характер *jus cogens*, мирне вирішення суперечок і ситуацій, принципи незастосування сили і загрози силою, принцип суверенної рівності, територіальної цілісності, принцип поваги прав людини, принцип непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи держави, принцип самовизначення народів, принцип співробітництва, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, а також принцип справедливості та ін.[38].

Враховуючи безпосередню залежність стану міжнародної безпеки від можливостей її структур компенсувати негативний вплив на нього військових, політичних, економічних та інших викликів, під системою міжнародної безпеки лежить розуміння сукупностей спеціальних зобов'язань, гарантій, взаємозв'язків і механізмів, що існують між її учасниками та спрямовані на забезпечення її стабільного існування і розвитку. Підкреслюється, що ефективність такої системи в сучасних умовах відзначається впливом сукупності як зовнішніх, так і внутрішніх факторів її середовища, зокрема, станом і тенденціями розвитку геостратегічної ситуації, характером міжнародних реалій на регіональному та субрегіональному рівнях, внутрішнім станом держав, ефективністю вже існуючих систем безпеки та їх спроможністю змінюватися з урахуванням нових завдань, реальними можливостями щодо створення нових систем безпеки і характеру їх взаємодії з існуючими[30].

За рівнем кількісним чинником безпека поділяється на : індивідуальну або колективну.

1. Система індивідуальної безпеки держав — це сукупність використовуваних державою індивідуальних гарантій забезпечення своєї безпеки. Створивши норми міжнародного права, що визнають агресію міжнародним злочином, держави не відмовилися від власних засобів забезпечення своєї безпеки, а використовували міжнародно-правові засоби як додаткові гарантії останньої. Фактична нерівність держав у можливості забезпечення індивідуальної безпеки компенсується організацією ними групових систем безпеки.

2. Колективна безпека — система спільних заходів держав усього світу чи визначеного географічного району, що були запроваджені для підтримання миру, усунення загрози миру та припинення актів агресії. Правовою основою колективної безпеки є багатосторонній договір, конкретний зміст якого визначається державами, що беруть участь у ньому. Існують три обов'язкові умови такого договору: не вдаватися до сили; вирішувати спори мирними засобами; співпрацювати[6].

Отже, поняття «система міжнародної безпеки» включає досить широке коло факторів, у свою чергу визначається як стан економічних, політичних, соціальних, військових, міжнародних відносин, що гарантують захист від зовнішніх загроз, унеможливають війни, конфлікти і сутички. Основними функціями системи є забезпечення та підтримання безпеки в залежності від стану і тенденцій розвитку міжнародних реалій, від характеру сучасних загроз, від спроможності трансформування з урахуванням нових завдань.

1.2. Еволюція середовища системи міжнародної безпеки в постбіполярний період

З розпадом соціалістичного табору, а потім і СРСР докорінно змінилися засоби, завдання і суб'єкти безпеки в Європі і світі. Становлення американоцентричності світоустрою, розширення НАТО і його трансформація з оборонного союзу в знаряддя реорганізації світу і

внутрішнього устрою країн, переміщення центру світової політики в Азію і АРТ означають, що проблеми і завдання взаємодоповнюваності двох сфер безпеки – міжнародної і національної – повинні ставитися заново і в багатьох питаннях зовсім інакше[44].

Система загроз в постбіполярний період суттєво змінилася. Адже загрози асиметричні, вони надходять не тільки від держав як суб'єктів міжнародних відносин, а й від різних політично-військових угруповань. Їхні географічні та часові рамки не обмежені. Загроза може надходити від будь-якої територіальної одиниці в будь-якій час. Тобто якщо в біполярній системі конфлікт поступово виникав, і проходив всі стадії свого циклу і мав перманентним характер, то в постбіполярній системі конфлікт це постійне явище, де присутні кілька етапів ескалації, примирення і не можливо визначити, коли ж буде наступний етап. Крім того, якщо в біполярній системі загроза була одна і глобального характеру, то в постбіполярній їх безліч і вони на різних рівнях підривають безпеку в регіоні. Зокрема до основних загроз можна віднести тероризм (зовнішній, загроза з боку ІДІЛ, Аль-Каїда). Якщо порівнювати тероризм в Європі в біполярній і постбіполярній системі то варто зазначити, що терористичні угруповання діяли тоді в певних країнах, не виходячи за держкордони перед усім з політичною метою на відміну від ІДІЛ чи Аль-Каїди. Крім того, теракти набули інтенсивнішого характеру, тобто не важливо, чи збільшилася їхня кількість, важливо результат, а саме кількість жертв, та страх, який вони вселяють. Активізація конфлікту на Близькому сході спровокувала загрозу для Європи - міграційну кризу, під приводом якої і поширився тероризм. Тобто одна загроза провокує іншу, і навіть механізм забезпечення миру, також провокує загрозу як ось у випадку з мігрантами[51].

Міжнародний тероризм та війна в Іраку настільки змінили світ, що сьогодні під поняттям «трансформація» по обидва боки Атлантики дедалі виразніше насамперед маються на увазі проблеми модернізації системи безпеки у її комплексному розумінні. Найважливіші міждержавні механізми

забезпечення миру і безпеки, створенні в епоху біполярного світу чи на його уламках, сьогодні змушені діяти в принципово іншій системі координат. Під натиском нового співвідношення сил на світовій арені колишня система підтримання міжнародного миру і безпеки розмивається. Міжнародний (міжурядовий) і національний (державний) інструментарій забезпечення безпеки усе менш спроможний відповідати на виклики тероризму та інших загроз виживанню та розвитку[23].

Зникнення глобального структуруючого чинника, яким виступала біполярна конфронтація, призвело до зниження когерентності та інтегральної якості системи, що позначилось, по-перше, у прогресуючому розшаруванні її територіально-просторових вимірів, а по-друге, у подальшій автономізації її структурних рівнів. Найбільш важливою з точки зору системної організації виступає автономізація функціонального рівня її структури, яка набула у постбіполярний період безпрецедентного масштабу завдяки глобальному руху до лібералізації економічних та інформаційних обмінів між суспільствами, формуванню гнучких, але разом з тим стійких транснаціональних мереж міжсуспільних зв'язків та збільшенню обсягу ресурсів, перерозподіл яких здійснюється в рамках цих мереж без прямого контролю з боку державних органів. За таких умов, динаміка функціонального рівня почала генерувати власні структуруючі імпульси, які здійснювали вагомий вплив на еволюцію постбіполярної системи загалом та на кожний з її структурних рівнів зокрема. Прямим наслідком цього факту стала втрата військово-силовими відносинами між державами монопольної структуроутворюючої якості і здатності забезпечити системну рівновагу[62].

Зникнення загрози для європейських країн після розпаду ОВД і СРСР сприяло, значною мірою вирівнюванню "ваги" європейських країн із США у НАТО. Дедалі чіткіше простежується прагнення європейських країн звільнитися від американської опіки. Разом із тим і США у стосунках зі своїми європейськими союзниками змушені були вносити певні корективи. Зберігаючи свої найтісніші союзницькі відносини з Великою Британією і

підтримуючи її стриману позицію щодо інтеграції у європейські структури, Вашингтон надає перевагу, радше, німецькому, ніж французькому лідерству на континенті. Об'єднана Німеччина перестала бути молодшим партнером Франції, її позиції в ранзі світової держави ще більше зміцнилися. ФРН здобула більший простір для самостійної ініціативи і маневрування у зовнішній політиці. Після розпаду СРСР США залишилися однією наддержавою, яка, на думку прихильників цієї моделі, несе на собі вантаж світового лідера, забезпечує демократію в світі. Однополярна модель передбачає посилення системи військово-політичних союзів, де провідною країною є США. НАТО не лише має забезпечувати американську військову присутність в Європі, але й гарантувати недопущення конфліктів на цьому континенті.

Треба підкреслити, що однополярна модель міжнародної безпеки не бездоганна, сучасні наддержави не мають вдосталь необхідних ресурсів для виконання функцій світового лідера. Американська суспільна думка досить стримано ставиться до лідерства США[7].

В колишніх соціалістичних країнах Центральної і Східної Європи відновилися демократичні норми політичного життя. Новий лад гарантував права і свободи громадян. Були рішуче усунені від влади комуністичні партії – головні винуватці встановлення після Другої світової війни жорстких тоталітарних комуністичних режимів з притаманними їм обмеженням демократії, прав і свобод громадян, репресіями проти “класово ворожих сил”, спотворенням цивілізованого способу життя[3].

Різка політична переорієнтація після розпаду СРСР, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, НДР, тобто колишніх країн соціалізму у Східній і Центральній Європі, рішуче відсторонення у них від влади комуністичних партій, пошук в цих країнах шляхів до поглиблення взаємозв'язків із Заходом, можливості вступу до Північноатлантичного альянсу викликали неоднозначну реакцію з боку Росії, яка негативно поставилась до розширення НАТО на Схід. Враховуючи нову роль і місце

Росії у Європі і світі, таке її ставлення до об'єктивних змін на міжнародній арені викликало нову спіраль напруги[5].

Загострювали політичну ситуацію на європейському континенті і інші важливі чинники. Прибалтійські держави Литва, Латвія, Естонія, здобувши незалежність в результаті розпаду СРСР, відкрито демонстрували своє дистанціювання від Росії і водночас активно зондували можливість вступу до НАТО, приєднання до європейських політичних і економічних структур. Нові проблеми виникли у зв'язку з об'єднанням Німеччини та з включенням до структур НАТО військових формувань Німецької Демократичної Республіки і їх потужної бойової техніки. Ставало зрозумілим, що ця акція набагато збільшувала військовий потенціал НАТО у Європі.

Народи Європи шукали надійного гаранта миру і міжнародної безпеки, яким стали Сполучені Штати Америки. Ще у роки “холодної війни” США демонстрували своє незаперечне лідерство у світі не лише завдяки велетенському економічному чи військовому потенціалу, але, головним чином, спроможністю гнучко втручатися у розв'язання гострих політичних конфліктів, виступали авторитетним посередником у заплутаних ситуаціях. Досвід показав, що саме США конструктивно вплинули на припинення військових дій на Близькому і Середньому Сході, локалізацію палестинсько-ізраїльського конфлікту, припинення війни на Балканах[34].

Щодо НАТО, то його доля була вирішена на лондонській зустрічі 1990 року, де глави держав і урядів країн Альянсу оприлюднили Лондонську декларацію про трансформацію Північноатлантичного Альянсу. У листопаді 1991 року на Римському саміті, була оприлюднена перша відкрита Стратегічна концепція НАТО[60], у якій відобразились зміни що відбулись у світі після закінчення “холодної війни”. Основою цієї концепції, після стратегії “гнучкого реагування”, стала стратегія “управління кризами” або “кризового реагування”, а регіональні конфлікти були включені у список “викликів і ризиків”, які замінили колишню “загрозу зі сходу”. Нові глобальні загрози безпеці, які виникли на рубежі XX і XXI ст. зумовили

необхідність вироблення нової стратегічної концепції реагування НАТО на виклики і можливості XXI ст., переходом від Стратегічної концепції НАТО 1991 року до Нової стратегічної концепції Альянсу, прийнятої 24 квітня 1999 року на Вашингтонському саміті НАТО [39], яка вказувала шлях майбутнього політичного й військового розвитку організації. Головна ідея нової стратегічної концепції 1999 року – вільне розширення НАТО. У концепції наголошувалось на необхідності співробітництва із країнами колишнього Варшавського договору та державами, які утворилися після розпаду СРСР.

Поняття національної безпеки у період «холодної війни» розглядалося в контексті протистояння двох супердержав, якими були Радянський Союз і США та їх воєнні блоки: Організація Варшавського договору та НАТО. Це стосувалося майже всіх аспектів суспільнополітичного, економічного та міжнародного життя. З розпадом СРСР ситуація докорінно змінилася. Поняття національної безпеки, яке до цього було тісно пов'язане з приналежністю держав ЦПСЄ до певного політичного чи воєнного блоку, набуває іншого змістового значення – як забезпечення умов для існування та подальшого економічного та цивілізаційного розвитку.

Більшість країн ЦПСЄ з початку 90-х років обрали саме західний напрям гарантування власної безпеки. Це пояснюється тією причиною, що, на думку урядів держав ЦПСЄ, найефективніший військовий захист на цьому етапі розвитку можуть забезпечити саме НАТО, ООН і ЄС. Членство в цих організаціях є вигідним, оскільки забезпечує військову безпеку, підвищує економічну спроможність, надає можливість зберегти територіальну цілісність і надає допомогу у боротьбі з тероризмом та інші гарантії у різноманітних сферах безпеки. На думку вищого керівництва більшості держав ЦПСЄ, найкращих військових гарантій безпеки та захисту можна досягти завдяки членству в найвпливовішій військово-політичній організації, якою сьогодні є НАТО. Членство в НАТО дає чіткі гарантії безпеки, адже напад на одну з держав-членів розглядається як напад на них усіх. Окрім

того, таке членство надає можливість провести модернізацію та структурну перебудову своїх армій, перевести їх на професійну основу, потреба в чому вже давно назріла. НАТО як організація дозволяє країнам спільними зусиллями розширити свої можливості у вирішенні життєво важливих питань національної безпеки. Країни-члени мають можливість проводити стратегію колективної безпеки і при цьому на одному рівні з більш потужними членами, а також продовжувати виконувати свої зобов'язання перед народом і нести, як і раніше, індивідуальну відповідальність за свою оборону, але в протистоянні іншій державі-агресору вона вже не буде сама[17].

Нова доба у глобальних відносинах позначилась істотними змінами у структурі та виявах загроз міжнародному миру та безпеці. Знизилася до суто гіпотетичного рівня, практично зникла загроза світового конфлікту. Ортодоксальні агресивні стратегії зняті з озброєння держав не лише першого, а й, сказати б, другого рівнів дієздатності. Питання безпеки, як і міждержавні відносини в цілому, деідеологізувалися і стали більш доступні логіці та суто прагматичним підходам. Вдалося поглибити і закріпити початий ще за часів горбачовського «нового мислення» процес врегулювання тих регіональних конфліктів (чи тих їхніх складових), де привнесений компонент, зв'язаний із суперництвом двох систем, був особливо значним. Але закономірно з'явилися і негативні наслідки.

По-перше, почали чи активізували свою «авторську» діяльність багаточисельні молоді, аксіоматично гіперболізовані націоналізми країн Азії та Африки. Виникли локальні експансіонізми, склалися нестійкі місцеві баланси сил, нові чи відновлені конфліктні ситуації та зони напруженості.

По-друге, за різних обставин були втрачені впливи та можливості контролю над діями окремих держав, що колись перебували на вістрі конфліктів і сьогодні є основними носіями загрози міжнародному миру та безпеці — Іраком, Іраном, Північною Кореєю, Лівією.

По-третє, сам демонтаж східного блоку, передовсім радянської імперії, породив низку нових досить гострих і переважно непередбачуваних

конфліктів, зв'язаних головним чином з подоланням наслідків колишніх «вольових» рішень в питаннях кордонів, державного устрою, форм та якісних характеристик національного розвитку[55].

Дуже важливою і показовою для становлення НАТО як основної організації в сучасній архітектурі європейській безпеки стала участь Альянсу у врегулюванні югославської кризи 1990-х років. Проведення операції в Боснії та Герцеговині під прапором Альянсу та, особливо, військова акція НАТО під проводом США проти Союзної Республіки Югославії під назвою „Союзницька сила”, що здійснювалася у березні - червні 1999 року, мала такі наслідки - вона дала однозначну відповідь на питання про сучасний світовий порядок – відкрито заявила про формування однополюсного світу з гегемонією США та перетворення Альянсу на систему безпеки, що має бути основою майбутньої архітектури безпеки Європи. Конфлікт у Косовому і подальші військові дії Альянсу проти Югославії стали своєрідним каталізатором процесів, які призвели до певних змін в архітектурі європейської безпеки. Серед них, зокрема, активізація зусиль країн-членів Євросоюзу щодо вироблення спільної європейської політики безпеки й оборони, які навч переконалися у своїй неспроможності без допомоги США заглушити будь-який військовий конфлікт на європейському континенті. Силова акція в Югославії стимулювала розвиток європейської оборонної політики, що дещо схвилювало США, які до цього постійно обстоювали підвищення оборонних бюджетів європейців у межах НАТО. Створення незалежної від США європейської оборонної структури аж ніяк не входило в американські плани. У. Коен, міністр оборони США в адміністрації У. Клінтона, свого часу заявив: „НАТО може перетворитися на релікт, якщо європейці не виконають своєї обіцянки розширити власні військові можливості й міцно не пов'яжуть нові сили швидкого реагування з Північноатлантичним союзом”[29].

Відносини між Сполученими Штатами та їх європейськими союзниками по НАТО, перш за все з Німеччиною і Францією, щодо силового

вирішення міжнародних проблем суттєво загострилися у зв'язку з подіями навколо Іраку і самою іракською війною 2003 року. Таким чином, комунікативна властивість євроатлантичної системи, яка входить у зв'язки усередині структури, від яких залежить її стійкість та цілісність, була певною мірою пошкоджена. Враховуючи ж реакцію деяких інших впливових акторів міжнародних відносин та ООН у цілому, можна говорити і про вплив на систему через зворотний зв'язок із зовнішнім середовищем певного дестабілізуючого фактору[48].

Організацією, що сприяє воєнній безпеці держав ЦПСЄ, є ОБСЄ. Головною метою ОБСЄ є підтримання спільними зусиллями безпеки на основі демократії, поваги прав та основних свобод людини, принципу верховенства права, ринкової економіки та справедливості. Проте на сьогоднішній день ОБСЄ не має такого впливу, як НАТО, пошуки практичних шляхів до європейської безпеки ведуться не через ОБСЄ, а через розширення НАТО і ЄС. Багатьом політикам та експертам ОБСЄ вбачається ненадійною організацією. Авторитет ОБСЄ поки що на недостатньому, як для міжнародної організації, рівні, але це утворення стрімко прогресує і набуває все більшого значення на міжнародній арені. За роки існування такої універсальної організації, як ООН, було нагромаджено унікальний досвід врегулювання мирним шляхом різного роду конфліктів, в тому числі і на основі етнічних протиріч. Оперативні дії ООН з підтримки миру активно сприяли миротворчій діяльності організації, причому не декларативно, а конкретними справами. Майбутнє ООН тісно пов'язане з глибокою трансформацією міжнародних відносин на сучасному етапі. З метою забезпечення демократичних перетворень у країнах Центральної та Південно-Східної Європи, посилення тенденцій до демократизації і формування правових держав у СНД і країнах «третього світу», організація розробляє і удосконалює новітні програми, щоб гарантувати і підтримувати мир і безпеку між гравцями на міжнародній арені, співпрацює з іншими організаціями[17].

Регіональне співтовариство завжди було і залишається для країн ЦПСЄ одним з головних гарантів стабільності і безпеки в регіоні. Саме співробітництво в межах регіону ЦПСЄ є пріоритетним для окремих держав регіону, оскільки воно спирається на історичні, культурні і геополітичні фактори. Серед особливостей відносин між державами регіону можна виділити низку умов, що їх зближують. По-перше, це подібність соціально-економічних і політичних проблем, які доводиться вирішувати на шляху докорінної трансформації нових суспільств. По-друге, це спільна зацікавленість у якнайшвидшому і повномасштабному підключенні до європейських інтеграційних процесів. Співробітництво в межах регіону допомагає окремим державам дистанціювати себе від будь-яких східних військових структур чи структур безпеки, де домінує Росія, та надає можливості створення альтернативних місцевих систем безпеки[17].

Між основними центрами впливу виникають і поглиблюються своєрідні зони дифузії, яка послаблює політичний та силовий контроль з боку держав домінуючого євроатлантичного центру. У повсякденній практиці міжнародних відносин ці тенденції спричиняють істотне посилення автономії політичної поведінки акторів другого і третього ешелонів, включаючи прояви антиімперіалістичної фронди в Латинській Америці та розгортання відвертого суперництва між США та Китаєм у країнах Африки. Після розпаду біполярної міжнародної системи в 1989-1991 рр. центросилові союзи збереглися лише в окремих регіонах, які мали найбільшу стратегічну вагу за часів попередньої доби. Показово, що ці регіони й досі залишаються ареалами гострого суперництва. До центросилових союзів традиційного типу належать союзи США з Японією, Південною Кореєю та Австралією, які закріплюють роль Сполучених Штатів у Східній Азії та АТР[45].

Міжнародна безпека, після завершення холодної війни, зіткнулась з новою кризою, котра була визвана різким збільшенням популізму в США та Європі, який в свою чергу негативно вплинув на міжнародне співробітництво у сфері безпеки, котра так необхідна для стабільного порядку. Держави, котрі

отримали змогу самостійно визначати пріоритети у власній безпеці, зробили вибір на користь єдиного великого гравця того часу на міжнародній арені, керуючись принципом колективного захисту. З часом міжнародна система безпеки остаточно сформувала позиції країн та їх вибір на користь НАТО та ООН, як глобальних організацій, здатних впливати на світові безпекові процеси. Росія, як країна, що переживала спад, намагалась протистояти розширенню НАТО, підриваючи довіру до демократичних інститутів, проводячи дезінформацію з метою знищення основ міжнародного співробітництва.

РОЗДІЛ 2. НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Ядерна зброя як чинник нестабільності сучасної системи безпеки

Проблема загрози ядерної зброї обговорюється від часу появи останньої в другій половині 40-х років XX ст. Хоча порівняно з періодом «холодної війни» кількість ядерної зброї у світі зменшилась, держави, які володіють ядерним арсеналом, не поспішають повністю його позбутися[40].

Багатополярний період ядерної політики розпочинається одночасно з розпадом СРСР і характеризується, появою різних ядерних категорій держав: офіційно визнані ядерні держави (США, Росія, Велика Британія, Франція та Китай); держави, що не є офіційно визнаними ядерними державами, але відверто заявили про наявність ядерної зброї (Індія, Пакистан, КНДР); держави, котрі мають ядерну зброю, але не визнають цього факту (Ізраїль); держави, які мають мотивацію до володіння ядерною зброєю і необхідний потенціал для цього (Іран); держави, здатні створити ядерну зброю, однак утримуються від набуття ядерного статусу через політичні й інші причини

(Аргентина, Бразилія, Південна Корея, Тайвань, Саудівська Аравія, Сирія, Україна)[13].

В умовах напівлегальної торгівлі урановою сировиною й атомними технологіями, чим займаються непідконтрольні національним урядам, транснаціональні корпорації, розвитку чорного ринку ракетно-ядерних технологій, вільного доступу до інформації про ядерні розробки в мережі Інтернет – існує велика небезпека отримання ядерної зброї, як уже згадувалось, недержавними, зокрема терористичними організаціями. Це означатиме високий ризик її застосування[10].

Відсутність на сьогодні альтернативних ефективних стратегій відносин із супротивником значно загострює це питання, особливо для регіону Близького Сходу. Він став джерелом розвінчання міфів щодо ефективності ядерного стримування, оскільки тут нині формуються найсерйозніші загрози режиму ядерного нерозповсюдження. Водночас цей виклик сприяв появі в науці теорії так званого комплексного стримування (complex deterrence), заснованого на розумінні постбіполярного стримування як життєздатної, втім порівняно ускладненої системи, заснованої на збільшенні ролі внутрішньосистемних зв'язків та індивідуалізації елементів теорії стосовно конкретних об'єктів стримування. Особливої актуальності питанню в практичній політиці надає поява у 2010 р. нового бачення ядерної стратегії США, заснованого на поступовій відмові від ядерної компоненти у стратегії стримування[36].

Проблема трансформації характеру ядерного стримування у постбіполярний період представлена у значному масиві робіт американських дослідників, зокрема таких класиків проблеми, як К. Пейн, Л. Фрідман, П. Морган, Р. Н. Лебоу, Дж. Г. Стайн. [57].

Значний інтерес представляє робота Д. Д. Палк кі щодо розшифровки та аналізу запису розмов С. Ху сейна напередодні та протягом війни у Перській затоці 1991 року[56].

Питання дослідження стратегічної культури Ірану висвітлюють у своїх роботах К. Земке, К. Шейк, Т. Гулдіманн.[61].

З-поміж сучасних російських робіт із цього питання варто виділити монографію В. В. Євсєєва та В. І. Сажина «Іран, уран і ракети»[14].

На сучасному етапі розвитку ядерних технологій назріла гостра необхідність глобального формування миролюбної глобалістичної свідомості. Її головною ознакою становить категоричне заперечення ініціювання всякої ядерної агресії. Саме миролюбний тип глобалістичної свідомості у вигляді складової частини гуманізаційного типу глобалістичної свідомості, здатний найдієвіше виконати роль раціонального чинника запобігання ядерного протистояння та гарантувати світову ядерну стабільність. Найвищим ступенем гарантування глобальної ядерної безпеки може слугувати поступова трансформація стану ядерної стабільності до загального ядерного роззброєння. За відношенням до необхідності наявності ядерної зброї глобалістична свідомість класифікується на ядерно-байдужий, ядерний, ядерно-блоковий, державнобез'ядерний і глобально-без'ядерний типи. Головні ознаки ядерно-байдужої глобалістичної свідомості – відсутність інтересу та чіткої позиції стосовно доцільності мати ядерну зброю, низька компетентність у питаннях ядерного озброєння, байдуже ставлення до цих питань. Невизначеність внутрішніх поглядів носіїв ядерно-байдужої глобалістичної свідомості блокує можливість ефективного суспільного впливу на державну ядерну політику, знижує вірогідність її відповідності інтересам суспільства й людства загалом[19].

У постбіполярний період з'явилося так зване «комплексного стримування», яке має низку рис, а саме : комплексне стримування має значний соціокультурний підтекст, який суттєво впливає на зміст традиційних для класичного стримування понять. Ідеться передусім про питання раціоналізму акторів, неприйнятної шкоди, проблему адекватного сприйняття сигналів та ін. Згадані елементи не є несуттєвими в системі комплексного стримування, однак оцінка всіх зазначених елементів має бути

індивідуалізована залежно від об'єкта стримування. Найслабкішим елементом комплексного стримування вбачається примусова функція його загрози, яка демонструє себе як доволі малоефективну та навіть небезпечну стосовно нових об'єктів стримування. Понад те, намагання впливати на об'єкт стримування шляхом зображених у класичній літературі методів (таких як *game of a chicken*, наприклад) загрожує зривом стримування. В нових геополітичних умовах переконливість ядерного стримування підтверджує себе лише там, де йдеться про безпосередню небезпеку для держави, всі інші випадки (розширене стримування або примус загрозою застосування сили) лише дискваліфікують загальну переконливість загрози стримування[36].

В цілому ядерно-блоковій глобалістичній свідомості властиве негативне ставлення до розміщення ядерної зброї на території своєї держави, але також і підтримання вступу чи продовження перебування у воєнному блоці держав, частина з котрих володіють ядерним арсеналом. Реалізація такого підходу дає змогу гарантувати ядерну безпеку, уникаючи додаткових матеріальних витрат і загроз для навколишнього середовища безпосередньо своєї країни, пов'язаних з утриманням ядерної зброї. Основними недоліками ядерно-блокової глобалістичної свідомості залишається ризик невинуватого або випадкового застосування ядерної зброї державами з ядерним статусом, що може спровокувати катастрофічні ядерні війни, і небезпека негативного екологічного впливу ядерних розробок на світову екологічну систему з її елементами, тісно пов'язаними між собою. Представники державно-без'ядерної глобалістичної свідомості виступають проти володіння ядерною зброєю державою, в якій постійно проживають вони або інші члени воєнного блоку, до якого належить ця держава. Така стратегія відкриває можливості для уникнення матеріальних і екологічних негативних наслідків володіння ядерною зброєю, допомагає ініціювати власним прикладом світове ядерне роззброєння. Однак здійснити глобальне

роззброєння без відповідних міжнародних домовленостей і належного контролю практично неможливо[19].

У сучасному світі важливим є вирішення проблеми ядерної програми Північної Кореї, так як існує загроза відкритого воєнного протистояння. Колишній держсекретар США Рекс Тіллерсон заявив, що період “стратегічного терпіння”, який тривав під час президентства Барака Обами, завершився, що означає прагнення нової адміністрації вирішити проблему Північної Кореї в короткотерміновій перспективі, із можливістю розгортання повномасштабної воєнної кампанії, що безпосередньо стосуватиметься КНР[58].

Звідси випливає, що сучасна ситуація в регіоні уможливорює розгортання повномасштабної воєнної кампанії для вирішення проблеми із розвитком ядерної програми КНДР та припинення агресивної зовнішньої політики країни. Для КНР, як країни-партнера, сусіда КНДР, що намагається відігравати вагомую роль у регіональному масштабі, виважене вирішення проблеми є ключовим завданням. На відміну від стратегії Дональда Трампа, з використанням максимального тиску, КНР проводить більш стриману та виважену політику, що пов'язано з наявністю низки потенційних негативних наслідків у разі розгортання повномасштабного воєнного протистояння. Разом із тим КНР керується власними національними інтересами, серед яких пріоритетність мають стабільність у регіоні і непоширення впливу США[22].

Окремим важливим моментом є ядерна програма Ірану. Держави Близького Сходу фактично розділились на три групи у своїх оцінках щодо розвитку ядерної програми Ірану. Так, перша група держав на чолі з Саудівською Аравією та Ізраїлем жорстко критикує ІЯП, зокрема СВПД й вороже ставиться до регіональної політики Ірану як до загрози для власної національної безпеки. Сирія, Ірак, Ліван, Ємен, підтримують розвиток ядерної та ракетної програми Тегерана, включно з можливістю розвитку її військової складової. Основними причинами такої позиції вказаних держав є власні, але спільні з Іраном позиції щодо основних регіональних безпекових

питань, участь у конфліктах та значна фінансова підтримка, яка надходить з Тегерана. Вагому роль відіграє також релігія, яка слугує об'єднавчим чинником. На противагу до антагоністичних підходів арабських країн, низка держав до яких належать Туреччина, Єгипет, Оман, Катар, поділяють прагматичну позицію щодо розвитку ядерної програми Ірану, не сприймаючи її як реальну загрозу в контексті регіональної безпеки. З огляду на відсутність єдності позицій щодо вирішення ядерної проблеми, створеної офіційним Тегераном, всередині США (між республіканцями та демократами) і в міжнародній спільноті (між РФ, КНР, членами ЄС й іншими державами) немає однозначності в оцінках перспектив її розвитку. Іран перебуває в досить скрутній ситуації. Сучасні події навколо цієї держави та її ядерної й ракетної програм можуть спричинити непоправні наслідки – загострення та дестабілізацію ситуації на Близькому Сході. Крах Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і перегони озброєнь на регіональному рівні роблять Близький Схід більш небезпечним, ніж він є зараз, а також можуть спричинити погіршення взаємин між ЄС та США[15].

Хоча з завершенням холодної війни відбулося зниження рівня напруженості у світі, проте питання роззброєння та обмеження озброєнь, проблематика легальної та нелегальної торгівлі зброєю залишаються актуальними й на сьогоднішній день. На початку XXI століття, роззброєння залишається одним з головних завдань міжнародного співтовариства. Сьогодні дана концепція є однією з головних у дослідженні миру, оскільки подальше озброєння та невирішеність проблеми наявності значних арсеналів зброї загрожує миру та стабільності у світі[46].

Сьогодні володіння ядерною зброєю є основною причиною численних конфліктів, а саме тому держави «ядерного клубу» виступають проти розроблення ядерного потенціалу малих країн. Ті ж, в свою чергу, намагаються подолати власні проблеми як внутрішні, так і зовнішні за рахунок набуття ядерної зброї.

Як зазначає Р. Арон, ініціатива війни стане зовсім безглуздою, якщо агресор точно знатиме, що він також буде повністю знищений. За його словами, у ядерній війні арифметика дуже проста: хто вистрелить першим, той загине другим[2].

Однак значення ядерних гарантій, що їх надає НАТО своїм членам, залишається надзвичайно важливим, і є тим більш суттєвим, оскільки йдеться про поширення технологій виготовлення зброї масового знищення в країнах „третього світу”. США, Росія, Велика Британія і Франція поступово скорочують свої ядерні арсенали, однак жодна зі сторін не відмовилася від ядерної зброї і не збирається робити цього у майбутньому. Таким чином, члени НАТО і по завершенні “холодної війни” розглядають ядерну складову НАТО як базис гарантій безпеки, що їх надає Альянс. Потенційними загрозами для Європи в ядерній сфері нині на Заході найчастіше називаються ядерний тероризм, а також значні арсенали російської ядерної зброї, які можуть потрапити „не в ті руки”. Арсенали російської тактичної ядерної зброї розміщені здебільшого в західній частині Росії. Росія відмовляється вести переговори з приводу обмеження цих озброєнь доти, доки НАТО не виведе свої ядерні сили з Європи та доки Росія не отримає прямих гарантій нерозміщення ядерної зброї на території нових членів НАТО. Досі НАТО підтвердила лише в Основоволожному Акті Росія – НАТО, що “не має намірів, планів та причин розмішувати ядерну зброю на території нових членів... як через створення нових місць розташування ядерної зброї, так і через пристосування старих”. Однак це твердження не виключає можливості, що такі плани можуть виникнути у зв’язку зі зміною стратегічної ситуації в Європі. США зацікавлені в обмеженні насамперед стратегічних арсеналів, здатних досягнути території США, тоді як арсенали тактичної ядерної зброї викликають менше занепокоєння у США, але більше – у європейських членів НАТО.

На тлі тенденцій зростання загрози ядерних воєн, посилення значення глобальних ядерних небезпек людство має усвідомити необхідність

подолання міжцивілізаційного протистояння, гуманізації міжнародних відносин, досягнення міжнародної довіри, що унеможливило потреби у наявності ядерної зброї. Політика накопичення і модернізації ядерних боєприпасів повинна бути організовано змінена на гуманістичну стратегію одночасного глобального ядерного роззброєння як гарантію неприпустимості ядерної війни[19].

Отже, до кінця XX в. відбулося певне переосмислення ролі ядерного фактору в міжнародних відносинах. З розпадом СРСР автоматично збільшилось число ядерних держав. Виникла проблема демонтажу ядерної зброї з території незалежних держав. Крім того, інші ядерні держави - будь то Великобританія, Франція і Китай або Індія і Пакистан - в умовах завершення холодної війни отримали можливість також використовувати ядерну зброю для залякування своїх геополітичних конкурентів. Ядерний вимір вплинув на індо-пакистанський конфлікт і регіональне суперництво між КНР і Індією. КНДР усе частіше проявляє активність у розвитку ядерних носіїв. В нових умовах стало неможливо передбачити результат тої чи іншої міжнародної кризи, оскільки міжнародні відносини більше не визначаються логікою біполярного протистояння. Країни змушені замислитися про свою національну безпеку в нових умовах, і, незважаючи на коштовний процес розробки, виробництва і зберігання ядерної зброї, саме вона розглядається найнадійнішим і швидким засобом забезпечення власного виживання в суворих умовах на світовій арені.

2.2. Загрозливий вплив міжнародного тероризму та глобалізації на політичні та безпекові процеси

На початку XXI ст.. на світовій арені відбулися суттєві зміни, які протягом тривалого часу визначатимуть головні напрями розвитку людства. Внаслідок глобальних трансформацій з'являються основи нового світового

порядку, проявляються уразливі місця в боротьбі з новими викликами та загрозами глобального характеру. Розвиток країн світу тісно пов'язаний з формуванням сучасного глобального простору безпеки і стабільності. Провідним фактором глобалізації безпеки постало створення, застосування і розповсюдження ядерної зброї та її носіїв, що об'єднало і стиснуло глобальний безпековий простір, відтепер в ньому не можна знайти місце, щоб сховатися у випадку світової термоядерної війни, що покладе край будь-якому відтворенню. Ядерний фактор надав специфіки всім без винятку глобалізаційним процесам, тому й епоха глобалізації, що триває сьогодні, в безпековому вимірі розпочалася з першим використанням ядерної зброї 6-го серпня 1945 р. та еволюціонувала з усвідомленням факту смертності людства, кінець історії якого може покласти глобальна термоядерна війна. Глобалізація є процесом, що втілює у собі трансформацію просторової організації світу та його регіонів, за допомогою таких показників, як тривалість, інтенсивність, швидкість і вплив вимірює соціальну взаємодію[32].

Глобалізації сприяє створення ТНК, транснаціональні співтовариства і міжнародних організацій. Хоча вона не означає остаточного занепаду сучасної держави, багато аналітиків дійшли висновку, що розподіл владних повноважень у рамках міжнародної системи стає більш масштабним. Нова система владних відносин характеризується плюралізмом джерел влади. Держава-нація є лише одним з таких джерел. Вона вже не контролює усі процеси на своїй території. Важливою тенденцією у світовій політиці, що з'явилася на рубежі двадцятого й двадцять першого століть, є приватизація державних функцій, пов'язаних з використанням військової сили. В епоху глобалізації міжнародні режими можуть виступати як самостійні фактори міжнародних відносин, загальні принципи, норми, правила та процедури прийняття рішень. В сучасному світі все більше значення набувають економічні та інформаційні аспекти забезпечення безпеки[24].

Глобалізаційні процеси принесли як позитивні, так і негативні зміни у розвиток сучасного світу. З одного боку, призвели до зміни людського світогляду, капіталу, технологій — і це мало позитивний вплив на пришвидшення розвитку на глобальному рівні. З іншого боку ці процеси призвели до розширення цілої низки негативних явищ, як от: міжнародні політичні кризи, економічні та фінансові проблеми, міжнародний тероризм, інформаційні загрози, організована злочинність, корупція, торгівля людьми і наркотиками, відмивання грошей, морське пірацтво — і ці явища швидко охоплюють різні регіони і розвиваються у межах цілого світу. Пристосування до глобалізаційних змін є нерівномірним й призводить до напруги і конфліктів у міжнародних стосунках. У зв'язку із цим роль держави, як ключового гравця на міжнародній арені, значно ослабла, — така тенденція простежується вже у цілому світі та й навіть призвела до обмеження регуляторної ролі держави стосовно зовнішніх суб'єктів. Глобалізація не обмежується лише світовим рівнем, але й призводить до регіональної інтеграції, створює новий контекст для застосування національної сили. Комбінація нових технологій, міжнародних інститутів, органів місцевого самоврядування й недержавних акторів послаблює монополію національних держав на здійснення владних повноважень і створює нові форми управління. Змінюється здатність держав забезпечувати власну безпеку[16].

Необхідною передумовою глобалізації була відсутність воєнних дій або гострої внутрішньої боротьби в більшості регіонів світу. Хоча стабільне й безпечне міжнародне середовище часто сприймається як даність, воно необхідне для економічного росту. Інша передумова - наявність ринкової економіки. Крім того, глобалізації сприяють зважена податкова й грошова політика, вільне поширення інформації, захист приватної власності й підзвітність (хоча б у деякій, обмеженій мірі) державних структур і великих корпорацій суспільству.

Існують три фактори, що уможливили процеси глобалізації.

По-перше, розвиток глобальної капіталістичної системи відбувався у результаті подальшої фрагментації міжнародної політичної системи на держави, що суперничають в пост-біполярному світі.. Розподіл політичної влади між цілим рядом державних акторів дало змогу приватним акторам зі специфічними, не прив'язаними до конкретного місця активами (тобто мобільними в глобальних масштабах) уникнути національних юрисдикцій, зіграти на протиріччях між різними державами та розширити свою присутність поверх кордонів.

По-друге, донедавна більшість факторів виробництва були недостатньо мобільні. У двадцятому сторіччі технологічні зміни знизили вартість зв'язку й транспорту, отже втягнули набагато більші сегменти економіки й суспільства до сфери міжнародної взаємодії.

По-третє, внутрішньополітичні структури промислово розвинених країн створили сфери приватної діяльності й потім допомогли спроектувати їх на міжнародну арену. Саме ці приватні актори є двигунами глобалізації. Її основною рушійною силою є інформаційна революція. Інша рушійна сила - ринкова конкуренція, що змусила великі корпорації поширити свої операції на нові країни[32].

Глобалізація діє й на індивідуальному рівні. Окремі дисиденти можуть привертати увагу глобальної аудиторії. Глобалізація в цілому приводить до відчуження індивідів у суспільстві один від одного й від визнаних авторитетів. Крім того, вона дозволяє громадянам взаємодіяти зовсім в інший спосіб, у тому числі й по проблемах, пов'язаних з безпекою. Безпека можлива лише в умовах сталого розвитку, за якого задоволення нинішніх потреб людства не приноситься в жертву здатності до цього майбутніх поколінь. Для досягнення цієї мети необхідно міжнародне співробітництво. У той же час багато важливих питань сталого розвитку можуть розглядатися не тільки з глобальної, але й з локальної точки зору. Вони вимагають децентралізованого співробітництва й дій на місцях, що підтримуються одночасно урядами і громадянським суспільством. Для досягнення цих цілей

необхідно одночасно задіяти місцеві, національні й міжнародні ресурси й інститути[32].

Після 11 вересня 2011 р. на перший план вийшла проблема тероризму. Серед останніх тенденцій можна виокремити прагнення до використання терористичними організаціями нових технологій та розширення активності в кіберпросторі: розповсюдження пропаганди, здійснення вербувальної роботи, підтримання зв'язку зі своїми осередками (у т.ч. через закриті інформаційні мережі типу Даркнет та з використанням новітніх методів шифрування), надання своїм прихильникам та послідовникам інструкцій щодо особливостей підготовки та здійснення терористичних атак, протиправна діяльність у кіберпросторі, пов'язана із здійсненням хакерських атак, викрадення даних тощо. При цьому у вільному доступі можна отримати супутникові знімки будь-якої місцевості або потенційного об'єкта терористичної атаки, а системи онлайн-платежів суттєво спрощують проведення фінансових операцій, пов'язаних із забезпеченням злочинної діяльності[27].

Сучасний тероризм характеризується кількісним зростанням терористичних актів, цинічністю і жорстокістю їх виконання; масштабністю наслідків акцій, великою кількістю жертв; спробами оволодіння зброєю масового ураження з метою її подальшого використання. Тероризм включає до своїх арсеналів нові засоби впливу — інформаційні, екологічні та психологічні. Досить високим є рівень підготовки терористів, що набувають досвіду внаслідок участі в різних конфліктах. Є підстави говорити про сучасну технічну оснащеність багатьох терористичних угруповань; високий рівень їх фінансового забезпечення; використання деякими державами окремих терористичних угруповань для розширення чи збереження свого впливу; поширення дій міжнародних терористичних організацій на нові регіони, активні спроби встановити контроль над територіями з багатими запасами енергоносіїв, корисних копалин та шляхами їх транспортування. інтернаціональним характером терористичних угруповань. Встановилися

стійкі зв'язки між терористичними організаціями та транснаціональною організованою злочинністю, в першу чергу наркобізнесом[32].

Нині в міжнародному праві існують критерії, на основі яких здійснюється взаємне співробітництво держав по боротьбі з міжнародним тероризмом. Наприклад Женевська. Важливим кроком у напрямку зростання взаємодії у боротьбі з тероризмом також стало прийняття Європейську Конвенцію про припинення тероризму, 1977 р. та інші.; Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму та ін.

Також 8 вересня 2006 Генеральна Асамблея ООН прийняла «Глобальну контртерористичну стратегію» у вигляді резолюції та доданого до неї плану дій. Були створені структури протидії тероризму. Прикладом є Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Європейське поліцейське відомство, Антитерористичний центр СНД та ін.[25].

Міжнародний тероризм представляє загрозу як для міжнародного правопорядку і міждержавних відносин, так і для міжнародної безпеки і міжнародних інтересів держав. Залежно від характеру скоєних терористичних акцій, даний вид тероризму може досить серйозно зачіпати і внутрішньополітичні інтереси окремих країн та політичних організацій. У зв'язку з цим попередження або припинення терористичних актів обумовлює необхідність співпраці держав у захисті їхніх спільних інтересів[41].

Особливістю глобалізованого тероризму є спонтанне формування абсолютно незалежних екстремістських груп, не пов'язаних з будь - яким центром. Подібні спонтанні групи виявити практично неможливо. Тактику і способи проведення терактів такі люди черпають з Інтернету та засобів масової інформації[18]. Тероризм варто розглядати не як форму вираження певної ідеології, а як стратегію застосування сили, доступної будь-якому слабкому політичному гравцеві в глобалізованому світі.

Все частіше використовуються методи прямого вторгнення в країну, окупація території та зміна керівництва країни. Такий вид тероризму є

найбільш жорстоким, адже страждають інтереси величезної кількості осіб, а також інтереси держави та її стабільність[47].

Тероризм поширився на весь світ та став однією із головних планетарних проблем. Будучи транснаціональною загрозою не лише для окремих держав, але й на міжнародному рівні, тероризм порушує функціонування інституцій, будучи інструментом радикальної боротьби й впливає на систему міжнародної безпеки. Використання нових технологій та складність протидії терористичним атакам змушує держави шукати дієві механізми протидії та боротьби.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ

3.1. Роль НАТО та ООН в забезпеченні й підтриманні порядку та миру в світі

В забезпеченні стабільності одними з найвпливовіших гравців на міжнародній арені є міжнародні організації. Вони не лише відіграють важливу роль в забезпеченні верховенства права, але й виступають об'єднуючою ланкою між урядами та суспільством, між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами.

Участь міжнародних організацій у реформуванні сфери безпеки почала рости у 1990-х рр., коли вони зрозуміли, що заходи розвитку, особливо під час і після конфліктів, не можуть бути успішними в умовах загроз. Керівництво сферою безпеки стали розглядати як важливий елемент організації, врядування і проектів реконструкції. Крім того, демократичний нагляд за сферою безпеки став важливою умовою партнерських відносин і членства в таких організаціях, як ЄС, ООН, НАТО і Рада Європи.

З кожним роком спостерігається стійка тенденція посилення ролі НАТО у врегулюванні військово-політичних конфліктів. Інтерес до врегулювання конфліктів пов'язаний з відсутністю стримування радянської військової загрози. Функції врегулювання конфліктів сприяли “збереженню блоку, його оновленню і забезпеченню стабільності військово-політичних зв'язків між європейськими державами”[50].

НАТО на сьогодні є організацією зі сформованою концепцією миротворчої діяльності. Ця активність також виявляється у регіонах за межами “зони відповідальності” НАТО, наприклад, Північна Африка і Близький Схід (Пакистан, Афганістан, Іран, Ірак, Лівії, Судан, Середземне море, біля узбережжя Африканського Рогу та у Сомалі й на Балканах). Розширення зон стабільності стало головною передумовою трансатлантичної безпеки. Звичайно, колективна оборона альянсу залишається головним його завданням, однак, поява нових викликів і загроз, які виникають далеко за межами зони відповідальності НАТО, не можуть бути поза її увагою. Зокрема, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення і проблема “країни-відчужників” становлять собою виклики, які неможливо подолати, виходячи лише з “територіального” розуміння безпеки. Нині найбільш ефективним інструментарієм подолання кризи на глобальному рівні є ресурси НАТО як воєнно-політичного блоку, та ресурси країн-членів і країн-партнерів в зоні відповідальності Альянсу та поза його межами[43].

НАТО планує і надалі здійснювати прийом нових членів: Альянс залишається відкритим для нових членів згідно зі Статтею 10 Вашингтонського договору. Він планує передати в наступні роки запрошення країнам, які бажають і здатні взяти на себе відповідальність і зобов'язання, пов'язані з членством, і, як визначає НАТО, прийняття цих країн слугуватиме загальним політичним і стратегічним інтересам альянсу, посиленню його ефективності та єдності, а також зміцненню загальної європейської безпеки й стабільності. З цією метою НАТО розробила програму заходів допомоги

країнам-кандидатам у їх підготовці до можливого майбутнього членства в контексті ширших відносин з ними[26].

Характерною рисою операцій НАТО нового покоління стала їх багатокомпонентність, тобто розширене коло визначених мандатом операції завдань і відповідна структура миротворчої місії. Лише спільними зусиллями можна вирішити завдання, яке поставив перед собою Альянс, а саме: розширення зон стабільності[31].

Об'єктивна реальність вимагає від НАТО розробки відповідних засобів протистояння та попередження гібридної агресії.

Актуальним для Альянсу залишається вдосконалення політики реагування на кіберзагрози, чисельність та масштабність яких продовжує зростати. Ініціативи НАТО щодо створення нових центрів кібербезпеки спрямовані як на забезпечення згуртованості у стримуванні кібератак, так і на часткове вирішення проблем внутрішньої інтеграції. Незважаючи на наміри союзників розвивати кіберзброю, не всі країни-члени Альянсу здатні реально забезпечити повну ефективність кібероперацій. Відтак, вироблення чіткої стратегії діяльності НАТО у кіберпросторі, а також механізмів координації цієї діяльності між союзниками залишається нагальною потребою для адекватної відповіді на кіберзлочинність. Для забезпечення стабільності євроатлантичної безпеки перед союзниками стоїть завдання успішного реагування на проблему міжнародної міграції та контролю над нею. Важливим є подальше визначення пріоритетності й стратегічного характеру цієї проблеми.

Неконтрольовані потоки біженців загрожують внутрішній безпеці держав-членів Альянсу, впливають на культурну ідентичність та сприяють радикалізації суспільств євроатлантичних країн. Окрім зазначених викликів, украй важливо підтримувати енергетичну безпеку союзників шляхом захисту критично важливої енергетичної інфраструктури, що чітко прописано в чинній стратегічній концепції організації. Актуальними завданнями для Альянсу залишаються врегулювання внутрішніх суперечностей щодо

будівництва «Північного потоку-2» та іранського питання, а також формування механізмів, за допомогою яких країни надалі зможуть диверсифікувати джерела і маршрути поставок енергоресурсів[21].

Сучасна та майбутня роль НАТО набуває усе більшого значення для стабільного і відкритого міжнародного порядку. Хоча історичний досвід дає підстави для оптимізму щодо довгострокового майбутнього НАТО, він також застерігає від самозаспокоєння і самовдоволення. Політична адаптація є життєвоважливою силою НАТО, але, водночас, це також є основною умовою її виживання.

Тероризм у всіх його формах і проявах залишається однією з найбільших та найнебезпечніших загроз. Простір між світом, дезінформація і підривна діяльність створюють серйозні проблеми для демократій. Гібридні атаки вимагають нового підходу до стримування та оборони, частково завдяки новим технологіями. Узгодження спільної відповіді на ці виклики часом піддає єдність НАТО випробуванню, при цьому союзники займають позиції, що відображають неспокій. Ці проблеми не можна вирішити самотужки. Тому важливо, щоб усі союзники підтверджували прихильність духу, свою політичну прихильність один одному, підтримували свою відданість демократичним цінностям і отримувати вигоду з проектування колективної сили.

В цілому, зараз НАТО покращує свою здатність реагувати на існуючі та нові загрози, які виходять як від державних, так і недержавних суб'єктів, розширює свій спектр політичних інструментів для стримування супротивників і захисту Альянсу в умовах сучасних загроз. Альянс повинен бути здатним до постійної адаптації для відображення мінливих стратегічних обставин.

Таким чином, НАТО отримує усе більш складні виклики, тому альянс повинен бути готовими до перегляду та трансформації власної політики задля боротьби з країнами, що порушують міжнародні норми, з терористичними організаціями, котрі несуть загрозу в будь-який час, з

великими державами, що прагнуть змінити баланс сил у світі. Важливим є не лише показ військової могутності, але й комплекс міжнародних засобів для чіткого реагування на подібні загрози. Можливим є застосування більш широкого глобального підходу та політична єдність й розуміння всередині самої організації відповідно.

3.2 Роль ООН у протидії новітнім викликам сьогодення

ООН як глобальна міжнародна організація з підтримання миру і безпеки відігравала і продовжує відігравати неабияку роль у світі, оскільки ООН є найбільш представницькою міжнародною організацією, завдяки якій країни можуть виносити на розгляд світової спільноти, наприклад, проблеми своєї національної безпеки; шукати в неї захисту від силових дій великих держав[28].

Організація Об'єднаних Націй використовує політичні інструменти превентивної дипломатії і посередництва, щоб допомогти країнам запобігати і вирішувати конфлікти мирним шляхом. Посли ООН направляються в осередки напруженості по всьому світу для надання допомоги в розрядці криз і врегулювання конфліктів шляхом переговорів. В основі цієї діяльності лежить переконання, що в основі багатьох конфліктів лежать політичні питання, і тому для їх вирішення необхідні політичні рішення.

Боротьба з тероризмом відповідає інтересам всіх країн, і це питання стоїть на порядку денному Організації Об'єднаних Націй вже кілька десятиліть. Не минає й тижня, щоб де-небудь в світі не стався терористичний акт, від якого без розбору страждають невинні люди, які опинилися не в той час і не в тому місці. В рамках системи ООН було розроблено вісімнадцять універсальних документів (чотирнадцять документів і чотири поправки) проти міжнародного тероризму, що стосуються конкретних видів терористичної діяльності. У вересні 2006 року була узгоджена глобальна

стратегія по боротьбі з тероризмом, яка знаменує собою перший випадок, коли всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй домовилися про спільні стратегічні і оперативні рамки боротьби з тероризмом. Данна стратегія не є звичайною формальністю, а формує основу для конкретного плану дій: усунення умов, що сприяють поширенню тероризму; запобігання тероризму і боротьба з ним; вжиття заходів з нарощування потенціалу держав в боротьбі з тероризмом; посилення ролі ООН в боротьбі з тероризмом; забезпечення дотримання прав людини в умовах боротьби з тероризмом.

Ще одним викликом для ООН виступає транснаціональна організована злочинність, котра в сучасному світі набуває різних форм - від торгівлі наркотиками, вогнепальною зброєю і навіть людьми до відмивання грошей і корупції. В 21ст. організована злочинність набула глобального характеру і досягла макроекономічних масштабів, тому вона представляє собою загрозу миру та безпеки.

За останні роки необхідність у застосуванні миротворчих зусиль спеціального міжнародного контингенту військових з часом не стала меншою, а навпаки зростає. Існує два типи миротворчих операцій ООН :

1. Місії спостерігачів
2. Операції за участю миротворчих сил

Якщо спостерігачі не мають зброї, то військовослужбовці миротворчих сил ООН озброєні легким озброєнням, яке вони можуть застосовувати виключно в цілях самооборони. Проведення миротворчих операцій ООН з початку їх запровадження вимагало правового регулювання на двох основних рівнях.

По-перше, це рівень забезпечення механізму імплементації кожної окремої операції.

По-друге, це рівень створення більш загальних засад проведення всіх миротворчих операцій. Перший рівень легалізації миротворчої місії забезпечується прийняттям Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю конкретних резолюцій стосовно окремих ОПМ. Правове регулювання другого рівня сформовано завдяки застосуванню прецедентного права щодо створення звичаєвих норм міжнародного права і тривалій практиці операцій по підтриманню миру.

Сьогодні як ніколи підвищується роль ООН, як загальновизнаного координаційного центру, який здатний й надалі гарантувати, щоб зусилля в боротьбі з новими загрозами і викликами ґрунтувались на міцній основі міжнародного права. Водночас ООН, з її унікальною легітимністю, універсальністю та досвідом, на шляху пошуку ефективних рішень проблем міжнародної безпеки, повинна поєднати зусилля світової спільноти в перспективному напрямку створення глобальної системи протидії сучасним загрозам та викликам. Її завдання полягатиме у вирішенні реальних проблем в сфері безпеки та відповідатиме життєвим інтересам кожної держави, забезпечення міжнародної стабільності та стійкий розвиток на довготривалу перспективу. Адже від того, який шлях забезпечення своєї безпеки обиратиме світова спільнота в умовах глобалізації, буде залежати життя людства в наступні десятиліття[4].

ВИСНОВКИ

Сучасна система міжнародної безпеки за останні десятиліття зазнала значних змін, враховуючи трансформацію міжнародного середовища, розвиток міжнародного тероризму та кібертероризму, міжнаціональних та міжетнічних конфліктів, поширення глобалізації та все більшої актуалізації питання ядерної зброї й формування сучасного балансу сил у світі. Фундаментальні принципи і норми міжнародної безпеки переплітаються з принципами та нормами галузей міжнародного права, що забезпечує стабільність та загальний порядок. Нові типи загроз, що виникають усе частіше та несуть усе більшу загрозу, поставили великі держави та міжнародні організації перед необхідністю пошуку достатніх механізмів контролю для подолання цих викликів. Тут постає питання контролю над озброєнням та процеси роззброєння. Останні забезпечують так званий принцип рівності й зниження рівня військової загрози. Кінцевою метою роззброєння є не лише зменшення, а й ліквідація засобів ведення війни.

Система міжнародної безпеки знаходиться у стані динамічних змін й може розглядатися в широкому контексті, охоплюючи не лише оборонні, але й соціально-політичні чинники, проблеми демократизації і безпеки в окремих державах і регіонах, формування дружніх стосунків, забезпечення сприятливих умов для сталого розвитку. В сучасному світі колективна безпека постає можливістю для окремих держав ефективно захистити себе.

Важливим у розбудові системи міжнародної безпеки стало НАТО, яке змогло трансформуватися у зв'язку з еволюцією середовища. Альянс став єдиною організацією, здатною ефективно вирішувати військово-політичні проблеми задля досягнення стабільності в регіоні. Зіткнувшись з новітніми загрозами НАТО не лише почало розробляти ефективні засоби протидії, а й змогло стати основою для системи міжнародної безпеки. На жаль, система стримування та покарання за недотримання міжнародно-правових зобов'язань не діє достатньо ефективно. Середовище міжнародної безпеки

видозмінюється, створюючи нові загрози та проблеми, на вирішення яких країни не мають достатньо часу. Це наводить на думку, що лише тісна співпраця та взаєморозуміння необхідності пошуку та розроблення дієвих чинників протидії, може стати успішним кроком країн в майбутнє, а тому це має стати пріоритетом не лише для окремих країн, а й для великих регіональних організацій та об'єднань. ООН, як впливова організація, головна мета якого полягає в підтримці міжнародного миру та глобальної безпеки, має можливість застосовувати ефективні колективні заходи для запобігання й усунення загроз. Оскільки діяльність ООН зосереджується на сприянні національному діалогу з реформування сфери безпеки, розробці стратегії та планів безпеки, зміцненні можливостей та координації формування законодавства про сферу безпеки, мобілізації ресурсів на проекти з реформування сфери безпеки та координації міжнародної підтримки для реформування безпекового середовища, саме ці напрями у найближчому майбутньому є основними інструментами для боротьби з новітніми загрозами 21го століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамов В.І., Ситник Г.П., Смолянук В.Ф. Глобальна та національна безпека: Київ : НАДУ, 2016. – 784 с
2. Аннилионис Г. П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Аннилионис, Н. А. Зотова. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 676 с
3. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Государства Америки и его геостратегические императивы. – М.: Международные отношения, 1999. – 256 с.
4. Білас І.Г., ООН та сучасні виклики і загрози міжнародній спільноті та безпеці в умовах глобалізації, 2011
5. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / К.: НАН, МО і Н, КНЕУ, 2001. - 733 с.
6. Буроменський М. В. Міжнародне право: Навч. посібник - К.: Юрінком Інтер. - 336 с.. 2006
7. Васильєв. Ю. Підтримка міжнародної безпеки — глобальна проблема людства, Вісник Національного Університету «Юридична академія України», 2014
8. Вонсович О.С., Організація Об'єднаних Націй в умовах сучасних викликів і загроз міжнародній безпеці, 2015, УДК 341.123:327.5
9. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія : підручник / А. Г. Гольцов. – К. : Центр уч. літ., 2012. – 416 с.
10. Горбатенко В. П.; Політологічний енциклопедичний словник за ред. Ю. С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка; 2-ге вид., доповн. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
11. Грицанов А. А., Абушенко В. Л., Евелькин Г.М., Соколова Г.Н., Терещенко О.В. Социология: Энциклопедия Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 1312 с.

12. Добаева И. «Новый терроризм»: глобализация и социально-экономическое расслоение» / И. Добаева, А. Добаев // Международная экономика и международные отношения. – 2009. – № 5. – С. 114-120
13. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров [Электронный ресурс] / Г. А. Дробот – М. : Юрайт, 2014. – 476 с. – Режим доступа: http://stud.com.ua/29672/politologiya/yaderna_stabilnist_eroziya_suchasni_h_umovah
14. Евсеев, В. В. Иран, уран и ракеты / В. В. Евсеев, В. И. Сажин // Институт Ближнего Востока. – М., 2009. – 272 с
15. Завада Я.І., Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки, УДК: 327.36/.37(55-2), Львів, 2020
16. Загурська-Антонюк В.Ф., Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу, DOI: 10.32702/2306_6814.2020.13—14.103
17. Іванчик М. Роль міжнародних організацій у системі безпеки країн регіону, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
18. Кожушко Є. П. Современный терроризм: анализ основных направлений / Є. П. Кожушко. – Минск, 2000.
19. Колісніченко Р., Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2016
20. Коломієць О. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації, 2015, 50595074.pdf
21. Кравченко В., Давимука О., НАТО – Нові виклики старому Альянсу, <http://www.polukr.net/uk/blog/2019/05/nato-70/>
22. Кукалець О., Ядерна програма Північної Кореї та основні виклики для КНР, Kytaieznavchi doslidzhennia, 2017, No. 1–2, pp. 47–51
23. Лакішик Д.М. Нові виклики і загрози для міжнародної безпеки сучасної держави, 2011

24. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція: Монографія / Д. Г. Лук'яненко. – К. : ТОВ «Нац. підручник», 2008. – 318 с
25. Максимчук В. О., Міжнародний тероризм як глобальна проблема сучасності та боротьба з ним, <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6204/Maksimchuk%20Mezdunar.pdf?sequence>
26. Мехдізаде Ф., Вплив НАТО на стан і перспективи розвитку середовища безпеки, УДК 329.733,2010, https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/mekhdizade_vplyv.pdf
27. Національний інститут стратегічних досліджень, Міжнародний тероризм: загрози для України, https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-04/mizhnar_teror-17f29.pdf
28. Николаева Э.Н. Международно-правовые проблемы международных неправительственных организаций/ М., 2009
29. Палій О. Ніж у серце НАТО. У пошуках нової моделі колективної безпеки // Президентський вісник. – 2000. – № 26. – 25 грудня. – С. 9.
30. Полторацький О. Роль НАТО у формуванні сучасної системи міжнародної безпеки, Київ 2003
31. Полторацький О.С. Участь НАТО в боротьбі проти сучасного міжнародного тероризму: уроки та здобутки [Текст] / О.С. Полторацький // Наук. вісн. Дип. акад. України при МЗС України. – К.: 2003. – Вип.8: Зовнішня політика та дипломатія: витоки, традиції, новації. – С. 206-221
32. Потехін О, Тодоров І. Глобалізація системи безпеки, Донецьк, 2011
33. Прохоров А.М. Большой энциклопедический словарь. 2е изд., перераб. и доп. / А.М. Прохоров – М.: Норинт, 2004. – 1456 с.
34. Сасвич Й., Тумашов А., Нові геополітичні реалії в Європі і світі після закінчення «холодної війни», Львів

35. Санжаревский И.И. Политическая наука: словарь и справочник. Тамбов. 2016. – 1290 с.
36. Сіновець П., Динаміка трансформації ядерного стримування у постбіполярний період : Близькосхідний аспект, Стратегічні пріоритети, №3(16), 2010
37. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
38. Степаненко К.В. Регіональний вимір безпеки в загальній системі колективної безпеки ООН / К.В.Степаненко // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). - Дніпро : ДДУВС, 2019. – С. 175-176
39. Стратегічна концепція Альянсу. Затверджена главами держав і урядів 23-24 квітня 1999 р. – Брюссель.: Відділ інформації НАТО, 1999. – 19 с
40. Теленко О. М., Ядерна зброя як чинник міждержавних відносин в Південній Азії, 2015
41. Терроризм определения, сущность, признаки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://prosvet-team.ru/terrorizm-opredeleniyasushnost-priznaki/>.
42. Тимків Я. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці / Ярополк Тимків // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. – 2006. – № 11 (31). – 221 с. с. 177-178].
43. Тимошенко Р. І., Федянович Д. Л., Аналіз практики проведення операцій НАТО з підтримання миру і безпеки, Київ, 2017. file:///D:/124044-Текст%20статті-264284-1-10-20180221.pdf

44. Толстов С. Десять krokів у ХХІ століття: міжнародна та національна безпека в уявленні сучасників / С. Толстов // Політична думка. – 2001. – № 3. – С. 93–101
45. Толстов С. Міжнародна система початку ХХІ століття, «Зовнішні справи» №9. ІСТОРИЧНІ НАУКИ
46. Федина С., Проблематика роззброєння у сучасній міжнародній політиці. Концепція миру через роззброєння, УДК 327.37.100, 2012
47. Хміль Г. А. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління, Київ, 2009
48. Храбан І. Системний підхід до політологічного аналізу євроатлантичної системи безпеки, 2009
49. Шамраєва В., Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека, Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна., 2018
50. Шатун В.Т., С. П. Тимофєєв. Роль НАТО в запобіганні конфліктам у світі та протидії міжнародному тероризмові /В.Т. Шатун, С.П. Тимофєєв//Світова та європейська інтеграція: навч. посіб.— Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. - С. 38-40
51. Якимчук М. Європейська військова безпека у біполярний та у постбіполярний періоди, Київ
52. Baranov V.G. Bogaturov A.D. Modern Global Problems / Res. old M .: Aspect Press, 2010, 350 с.
53. Bertel Heurlin and Kristensen INTERNATIONAL RELATIONS – Vol.II – International Security
54. Dictionnaire Diplomatique. T.II. – Paris: Academie Diplomatique Internationale. – P. 696
55. NATO Rewiew. - June Ed. - Supplement in Russian. - P.20.
56. Interview with D.D. Palkki: «Iraq's Non-Use of Chem/Bio During the 1991 Gulf War», given during the PONI Nuclear Spring Conference, Washington D.C. – 2010. – 9 April.

57. Payne, K. B. The Fallacies of Cold War Deterrence and a new Direction / K. B. Payne. – Lexington, The University Press of Kentucky, 2001. – 225 p. ; Morgan, P. M., Deterrence Now / P. M. Morgan. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 331 p.; Freedman, L. The Evolution of the Nuclear Strategy / L. Freedman – New York: St. Martin Press, 1981. – 452 p.; Lebow, R. N. Deterrence and the Cold War / R. N. Lebow, J. G. Stein // Political Science Quarterly. – 1995. – Vol. 110. – № 2. – P. 164
58. Scobell A. (2017) China and North Korea. Bolstering a Buffer or Hunkering Down in Northeast Asia? RAND Corporation
59. Stańczyk J. Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1996. – S. 69
60. The Alliance's New Strategic Concept. Agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_23847.htm?selectedLocale=en.
61. Ziemke, C. E. The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Perspective / C. E. Ziemke // The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, US Interests and World Order? / S. D. Sagan, R. K. Betts [and oth.]; ed. by V. A. Utgoff. – Cambridge, the MIT Press, 2000. – P. 87–95. ; Shake, K. Dealing with a Nuclear Iran / K. Sake // Policy Review. – 2007. – April-May. – P. 1–22; Guldemann, T. The Iranian Nuclear Impasse / T. Guldemann // Survival. – 2007. – Vol. 49. – № 3. – P. 169–178
62. Zujkov R. Vestfal'skaja sistema mezhgosudarstvennyh otnoshenij: kriterii i transformacija / R. Zujkov // Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – March 2010. – № 3. – P. 13-27.